

زمینه‌های شکل‌گیری هویت اخلاقی دانش‌آموزان

سارا مدنیان، دکتر سید علی هاشمیان فر*

گروه علوم اجتماعی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه اصفهان

(تاریخ دریافت: ۹۸/۰۷/۱۶، تاریخ پذیرش: ۹۸/۰۹/۱۵)

چکیده

زمینه: هویت اخلاقی به‌مثابه مقدمه کنش اخلاقی در پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی مطرح شده است. از این‌رو، هدف این پژوهش مطالعه کیفی چگونگی شکل‌گیری هویت اخلاقی در دانش‌آموزان شهر اصفهان بوده است.

روش: پژوهش پیش‌رو از نوع کیفی است. جامعه پژوهش شامل دانش‌آموزان دوره دوم دبیرستان شهر اصفهان بود که به‌روش نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به مرحله اشباع نظری ۲۲ نفر انتخاب شدند. جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه ساختاریافته با دانش‌آموزان انجام گرفت، و داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از روش تحلیل مضمونی، تحلیل گردید.

یافته‌ها: تحلیل داده‌ها منتج به استخراج ۵ مضمون اصلی و ۱۳ خرده مضمون شد که ۵ مضمون اصلی عبارتند از خانواده، مدرسه، دین، سرمایه فرهنگی عینی، و سطح کلان سیاسی، اقتصادی و اجتماعی.

نتیجه‌گیری: با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان نتیجه گرفت که شکل‌گیری هویت اخلاقی در میان دانش‌آموزان تحت تأثیر مجموعه‌ای از زمینه‌ها است که در سه سطح خرد، میانه و کلان قرار می‌گیرند. بنابراین برای بهبود و تقویت هویت اخلاقی دانش‌آموزان پیشنهاد می‌گردد آموزش معانی و اصول اخلاقی در زمینه‌های اشاره‌شده مورد توجه و بازنگری قرار گیرد. ضمن اینکه رفتارهای اخلاقی والدین، معلمان، رهبران دینی و مسئولین حکومتی به‌مثابه الگوهای اخلاقی دانش‌آموزان از اهمیت بسیاری در این زمینه برخوردار است.

کلیدواژه‌گان: جامعه‌پذیری، کنش اخلاقی، هویت اخلاقی.

سرآغاز

به‌طور خاص در روان‌شناسی، پژوهش‌های مربوط به رفتار اخلاقی^۱ انسان، در سنت‌های مراحل اخلاقی^۲ (۲) و سپس سنت داوری اخلاقی^۳ (۳) پی‌گرفته شد که تأکید هر دو به نوعی بر اهمیت نقش استدلال اخلاقی^۴ در شکل‌گیری کنش اخلاقی^۵ بود (۳)(۲). بر اساس این دیدگاه، هرچه استدلال اخلاقی فرد دقیق‌تر باشد، بیشتر می‌توان از او انتظار سلوک اخلاقی داشت (۴). این دیدگاه و تأکیدش بر نقش استدلال در رشد رفتار اخلاقی، از سوی برخی پژوهشگران، هدف انتقاداتی چون نادیده‌گرفتن نقش «خود»^۶ قرار گرفت (۵). در نظر نگرفتن زمینه‌های اجتماعی^۷ و عواطف موضوعات مورد انتقاد دیگر بودند (۶). این انتقادات از آنجایی آغاز شد که بر اساس نتایج پژوهش‌های تجربی انجام گرفته، مشخص شد استدلال اخلاقی همیشه به رفتار اخلاقی منجر نمی‌شود (۷). به همین دلیل با این استدلال که برای بروز رفتارهای اخلاقی در میان افراد، باید در کنشگران یک خود برخاسته از اخلاق

مطالعه اخلاق به‌منزله یکی از مؤلفه‌های مهم فرهنگ و عنصر جدایی‌ناپذیر زندگی اجتماعی، پیشینه‌ای طولانی دارد. چنانچه پیامبران الهی، فلاسفه و بسیاری از مصلحین و اندیشمندان بر اهمیت اخلاق در زندگی بشر تأکید و تلاش نموده‌اند انسان را به رعایت اخلاق سوق دهند. در دوران اخیر و به‌ویژه پس از انقلاب صنعتی نیز، به‌واسطه روبه‌رو شدن جوامع با سبک تازه‌ای از زندگی، نه‌تنها اخلاق اهمیت پیشین خود را از دست نداد که روزبه‌روز جایگاه مهم‌تری نیز یافت تا جایی که جامعه‌شناسان کلاسیک اولیه، جدایی اخلاق از جامعه‌شناسی را غیرقابل تصور می‌پنداشتند و معتقد بودند جامعه‌شناسی‌ای که جامعه‌شناسی اخلاق نباشد، موضوعیت ندارد (۱).

در این باره یکی از دغدغه‌های صاحب‌نظران علوم اجتماعی این بوده است که چگونه می‌توان شهروندانی با تعهد عملی به اصول اخلاقی داشت و در این راستا کوشش‌های نظری و تجربی متنوعی نیز انجام داده‌اند.

مشارکت در ارائه خدمات اجتماعی داوطلبانه^{۱۵} و پایگاه اقتصادی-اجتماعی است (۱۴-۲۱).

نظر به اهمیتی که هویت اخلاقی در تحقق رفتار اخلاقی در میان شهروندان جامعه دارد، نقطه کانونی بحث این پژوهش مطالعه مفهوم «هویت اخلاقی» است. بنابراین، در این پژوهش با توجه به اهمیت پرکردن شکاف میان دانش و رفتار اخلاقی و همچنین این موضوع که در خلال این دوره است که نوجوانان شروع می‌کنند به اینکه خودشان را با آرمان‌ها و تعهدات اخلاقی شناسایی کنند (۲۲)، چگونگی تکوین هویت اخلاقی در میان گروهی از دانش‌آموزان شهر اصفهان بررسی شد و تلاش شد به این سؤال پاسخ داده شود که کدام زمینه‌های اجتماعی به شکل‌گیری و تکوین هویت اخلاقی در دانش‌آموزان منجر می‌شود؟

روش

پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد و به شیوه کیفی انجام شده است. اعضای میدان پژوهش شامل دانش‌آموزان دوره دوم دبیرستان شهر اصفهان بود که به روش نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به مرحله اشباع نظری انتخاب شدند. تعداد مشارکت‌کنندگان در این پژوهش ۲۲ نفر بود. جمع‌آوری داده‌ها از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با دانش‌آموزان انجام گرفت، که به صورت حضوری و در مدارس شهر اصفهان انجام شد. داده‌های به دست آمده با استفاده از روش تحلیل مضمون، تحلیل گردید. به منظور ارزیابی نتایج و اطمینان از قابلیت اعتبار پژوهش، شیوه کنترل عضو یا اعتبار پاسخگو به کار گرفته شد (۲۳). به این صورت که داده‌های جمع‌آوری شده در اختیار مشارکت‌کنندگان گذاشته شد و تأیید آنها در این زمینه به دست آمد.

یافته‌ها

بر اساس پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، زمینه‌های اصلی شکل‌گیری هویت اخلاقی در دانش‌آموزان در ۵ مضمون اصلی خانواده، مدرسه، دین، سرمایه فرهنگی عینی، و سطح کلان سیاسی، اقتصادی و اجتماعی طبقه‌بندی می‌شوند که همراه با خرده مضامین و کدهای مربوطه در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱: مضامین و خرده‌مضامین داده‌ها

مضامین اصلی	خرده مضامین	کدهای اولیه
خانواده	ویژگی‌های شخصیتی والدین	صبوری و عدم خشونت والدین
		هماهنگی قول و عمل والدین
		رفتارهای صحیح و مسئولانه والدین
		حامی بودن والدین
فضای تعاملی خانه	فضای دوستانه و محبت‌آمیز و مبتنی بر اعتماد میان والدین و فرزندان	وجود فضای امن و اطمینان‌بخش در خانه
		غلبه احترام، ادب، دوستی در روابط بین والدین
		اعطای حس ارزشمندی به فرزندان
شیوه‌های والدگری		

به وجود آید، مفهوم جدیدی به نام «هویت اخلاقی» معرفی شد. از نظر این دسته از پژوهشگران چنانچه این خود اخلاقی^{۱۶} به وجود آید، بیشتر می‌توان انجام رفتارهای اخلاقی را در میان کنشگران انتظار داشت (۸) (۹) (۱۰).

مفهوم «هویت اخلاقی» از مفاهیم جدید و نو ظهور است که در دهه‌های اخیر به صورت مشترک مورد توجه روان‌شناسان و جامعه‌شناسان قرار گرفته است. هویت اخلاقی هویتی است که شامل معانی‌ای است که با اخلاقی بودن در ارتباط هستند و مشخص می‌کند که تصور هر شخص از پایبندی‌های اخلاقی‌اش به چه میزان بر رفتار اخلاقی او مؤثر است (۱۰). بر این اساس حلقه مفقود شکاف بین داوری اخلاقی و کنش اخلاقی، هویت اخلاقی است و آنچه نیروی محرک برای رفتار اخلاقی را فراهم می‌آورد وفاداری به خود اخلاقی است و نه صرف وفاداری به اصول اخلاقی (۱۱).

اما آنچه که جامعه‌شناسان به این نظریه اضافه می‌کنند در نظر گرفتن نقش عواطف و همچنین زمینه‌های اجتماعی در پرداختن به هویت اخلاقی است (۱۰). در این رابطه، هویت اخلاقی که بر اساس نظریه هویت^{۱۷} و ذیل پارادایم کنش متقابل اجتماعی^{۱۸} تبیین می‌شود، نوعی هویت شخصی در نظر گرفته می‌شود که تحت تأثیر بافتارها و ساختارهای اجتماعی است. بدین ترتیب، چنین پنداشته می‌شود که هرگونه عاملیت^{۱۹} در متن ساختار اجتماعی رخ می‌دهد. و از حیث در نظر گرفتن نقش عواطف نیز، طبق نظریه هویت که بر اهمیت خود تأملی اجتماعی تأکید می‌کند، انسان‌ها به مثابه هستی‌های خودتنظیم^{۲۰}، در کنش‌های معطوف به هدف که هدفشان تأیید هویت است درگیر می‌شوند و اگر نتوانند هویت خود را تأیید کنند، عواطف اخلاقی^{۲۱} منفی مانند شرم و گناه را تجربه خواهند کرد. این عواطف منفی آنها را تحریک می‌کنند تا رفتارشان را به گونه‌ای تنظیم کنند که هویت درونی‌شان تأیید شود و بدین ترتیب به سمت کنش اخلاقی هدایت شوند (۱۲).

بر اساس نتایج پژوهش‌های تجربی، هویت اخلاقی از وابستگی‌های گروهی مانند جنسیت، نژاد و نوع مذهب مستقل است (۱۳). در عین حال شکل‌گیری هویت اخلاقی تحت تأثیر عواملی مانند فضای خانواده و مدرسه، میزان پایبندی به مناسک مذهبی، مشارکت‌های مذهبی،

محول کردن مسئولیت‌های مشخص به فرزندان		
فراهم کردن فرصت‌های انتخاب برای فرزندان		
داشتن رویکرد اقناعی در انتقال ارزش‌های اخلاقی به فرزندان		
انجام گفت‌وگوهای خانوادگی درباره مسائل اخلاقی		
انجام برنامه‌های دسته‌جمعی خانوادگی مثل رستوران و مسافرت و...		
برگزاری دوره‌ها، کلاس‌ها و کارگاه‌های آموزشی	اهمیت محتوا و شیوه‌های آموزش‌های اخلاقی در مدارس	مدرسه
استفاده از امکانات جدید آموزشی مثل ویدئوکلیپ‌ها		
فراهم کردن فرصت فعالیت‌های گروهی		
مطابقت رفتار و گفتار کادر مدرسه و مخصوصاً معلمان	کادر مدرسه به مثابه الگوهای اخلاقی	
دارا بودن ویژگی‌های اخلاقی مثبت مانند حمایتگری، همدلی		
برقراری روابط صمیمانه و محترمانه با دانش‌آموزان		
احساس اتصال به خداوند	ابزار حمایتگر	دین
کمک به انتخاب راه درست در تنگناهای اخلاقی		
منابع مذهبی مثل قرآن، احادیث، داستان‌های مذهبی	ابزار آموزش	
شرکت در جلسات سخنرانی و مراسم‌های مذهبی		
نحوه رفتار افراد مذهبی در جامعه	ابزار الگوساز	
هماهنگی عمل آنها با نصیحت‌هایشان		
شادی در کنار مذهب		
گسترش آسیب‌های اجتماعی از قبیل فقر، بیکاری، اعتیاد، طلاق و...	مشکلات اقتصادی	سطح کلان سیاسی
حاکمیت نگاه مادی (پول) بر روابط اجتماعی	آسیب‌های اجتماعی	اقتصادی اجتماعی
رواج دروغ‌گویی		
فراهم نبودن زیرساخت‌های انجام کنش اخلاقی		
عمل به وعده‌ها	ویژگی‌های مسئولین حکومتی	
داشتن رفتارهای اخلاقی		
ضرورت راستگویی و پرهیز از دروغ		
فیلم‌های زندگی قهرمانان اخلاقی	تماشای فیلم‌ها	سرمایه فرهنگی
فیلم‌های انگیزشی		در بعد عینی
زندگی‌نامه‌های انگیزشی	خواندن کتاب‌ها	
کتاب‌های ادبیات کلاسیک فارسی		
کتاب‌های روان‌شناسی انگیزشی		

بحث

تحلیل پاسخ‌های دانش‌آموزان درباره زمینه‌های شکل‌گیری هویت اخلاقی نشان داد که از نظر آنها این موضوع در ۵ مضمون و ۱۳ خرده‌مضمون قابل طبقه‌بندی است.

از جمله مواردی که دانش‌آموزان به‌عنوان زمینه شکل‌گیری هویت اخلاقی خود به آن اشاره کردند، استفاده از انواع کتاب‌ها و فیلم‌های الهام‌بخش اخلاقی بود که با توجه به اینکه این مورد در واقع به مصرف فرهنگی آنها اشاره داشت، تحت عنوان سرمایه فرهنگی در بعد عینی نامگذاری شد. در اینجا دانش‌آموزان به نوعی به عاملیت خودشان در بساخت هویت اخلاقی اشاره می‌کنند. تأثیر سرمایه فرهنگی در شکل‌گیری هویت اخلاقی به‌طور خاص، در مطالعات پیشین بررسی نشده است. اما نتایج برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهد که سرمایه فرهنگی روی شکل‌گیری هویت به‌طور کلی تأثیر دارد (۲۶-۲۴).

مضامین دیگر مورد اشاره دانش‌آموزان، خانواده و مدرسه بودند. خانواده و مدرسه به‌مثابه کارگزاران جامعه‌پذیری اخلاقی، بافتارهای اجتماعی‌اند که تمام کنش‌ها و آموزش‌های مرتبط با شکل‌دهی هویت‌های مختلف نوجوانان و از جمله هویت‌های اخلاقی‌شان در آنها به وقوع می‌پیوندند. بر این اساس، در وهله نخست، تجربه زیسته دانش‌آموزان در محیط خانه و تعاملاتشان با والدین، تأثیر به‌سزایی در تکوین هویت اخلاقی آنان دارد. تأثیر خانواده روی شکل‌گیری هویت اخلاقی در تحقیقات پیشین نیز با روش‌های مختلف تحلیل ثانویه و پیمایش با بررسی درک نوجوانان از چگونگی والدگری والدین خود و با در نظر گرفتن ابعاد والدگری مؤثر و همچنین عملکرد خانواده بررسی شده بود (۱۴-۱۶). در مرحله بعد، مدارس با فراهم آوردن فضای مناسب می‌توانند باعث آشنایی هر چه بیشتر دانش‌آموزان با معانی اخلاقی شده و سپس به کمک روش‌های مختلف نسبت به درونی‌سازی این ارزش‌ها متعهد شوند. این موضوع پیش از این به‌طور خاص در پژوهشی با روش تحلیل ثانویه و با در نظر

مشارکت‌کنندگان دقت کافی شده است. نیز به منظور حفظ گمنامی از اسامی مستعار برای دانش‌آموزان استفاده شده است.

سپاسگزاری

از همه دانش‌آموزان عزیزی که با صبوری در این پژوهش مشارکت کردند و همچنین کادر محترم مدارس مورد مراجعه پژوهشگر سپاسگزاری می‌شود.

واژه نامه

1. Moral behavior	رفتار اخلاقی
2. Moral stage tradition	سنت مراحل اخلاقی
3. Moral judgment tradition	سنت داوری اخلاقی
4. Moral reasoning	استدلال اخلاقی
5. Moral action	کنش اخلاقی
6. Self	خود
7. Social contexts	زمینه های اجتماعی
8. Moral identity	هویت اخلاقی
9. Moral self	خود اخلاقی
10. Identity theory	نظریه هویت
11. Social interaction paradigm	پارادایم کنش متقابل اجتماعی
12. Agency	عاملیت
13. Self-regulating entities	هستی های خودتنظیم
14. Moral emotions	عواطف اخلاقی
15. Voluntary social services	خدمات اجتماعی داوطلبانه

References

- Hitlin S, Vaisey S. (2010). Handbook of the sociology of morality. New York: Springer Publication. P.3.
- Piaget J. (1932). The moral judgment of the child. Translated by: Amiri MA. (2001). Tehran: NashreNey Publication. (In Persian).
- Kohlberg L. (1981). Essays on moral development: volume i. the philosophy of moral development. San Francisco: Harper and Row.
- Stets J, Carter M. (2006). The moral identity: a principal level identity. In: McClelland K, Fararo TJ. (2006). Purpose, meaning, and action: control systems theories in sociology. New York: Palgrave Macmillan. Pp. 293-316.
- Blasi A. (1984). Moral identity: Its role in moral functioning. In: Kurtines WM, Gewirtz JL. (1984). Morality, moral behavior and moral development. New York: Wiley Publication. Pp.128-139.
- Stets J, Carter M. (2012). A theory of the self for the sociology of morality. American Sociological Review; 77(1): 120-140.
- Blasi A. (1980). Bridging moral cognition and moral action: a critical review of the literature. Psychological Bulletin; 88(1): 1-45.

گرفتن متغیر دلبستگی دانش‌آموزان به مدرسه مورد بررسی قرار گرفته است (۱۷).

همچنین در کنار این دو، نتایج این پژوهش نشان داد نهاد دین نقش مهمی در شکل‌گیری هویت اخلاقی در میان دانش‌آموزان دارد که با نتایج پژوهش‌های پیشین همخوانی دارد. بر اساس پژوهش‌های انجام گرفته، میان میزان دینداری افراد در ابعاد مختلف و هویت اخلاقی آنها رابطه وجود دارد. دین از طریق فراهم آوردن فرصت‌هایی برای کنش اخلاقی و ارائه آموزه‌های اخلاقی به تکوین هویت اخلاقی دینداران می‌پردازد (۱۸ و ۱۹).

موضوع دیگر، اشاره دانش‌آموزان به سطوح کلان سیاسی-اقتصادی-اجتماعی بود. پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان حاکی از آن بود که وضعیت کلی نظام اجتماعی، رفتار و عملکردهای مسئولین حکومتی، برخی مشکلات اقتصادی سبب دشواری تعهد فرد به اصول اخلاقی می‌شوند. تأثیر این بُعد اگرچه در برخی تحقیقات روی هویت به‌طور کلی مورد بررسی قرار گرفته است ولی درباره هویت اخلاقی به‌طور خاص، نتایج برخی پژوهش‌ها نشان می‌دهند که محله‌های فقیر حمایت کمتری را برای رشد هویت اخلاقی فراهم می‌آورند (۲۱).

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی به شرح زیر قابل ارائه‌اند: برنامه‌ریزی برای آموزش‌های لازم اخلاقی به والدین و معلمان گنجانیدن دوره‌های تربیت فرزند و دوره‌های با محتوای اخلاقی در برنامه درسی مدارس و دانشگاه‌ها برگزاری کارگاه‌ها درباره موضوعات اخلاقی و همچنین فراهم کردن فرصت تجربه فعالیت‌های گروهی در مدارس انتشار محصولات متنوع فرهنگی با محتوای اخلاقی برای نوجوانان

نتیجه‌گیری

بر اساس گزارش‌های سازمان بهداشت جهانی از هر ۴ نفر ۱ نفر در طول زندگی خود از یک اختلال روانی^{۱۵} رنج می‌برد، کارکنان بانکها از این قاعده مستثنی نیستند و به دلیل ماهیت کاری احتمال لطمه‌های روحی به آنها افزایش می‌یابد.

هر پنج بعد جو اخلاقی در بانکها وجود دارد و جو ابزاری قوی تر از بقیه است. از طریق آموزش و آگاه‌سازی مدیران با تضعیف جو ابزاری در بانکها می‌توان عوامل لطمه‌زننده بر نیروی انسانی را کاهش داد. از طرفی با تقویت چهار نوع دیگر جو اخلاقی و استفاده از ابزارهای انگیزشی راه‌اندازی جو حرفه‌گرایی، مقرراتی، مستقل و مراقبتی می‌توان بر عوامل ترومازای انسانی در بانکها مقابله کرد.

ملاحظه‌های اخلاقی

در این پژوهش حق معنوی مؤلفین آثار مورداستفاده با ارجاع دقیق محترم شمرده شده است. همچنین نسبت به حفظ محرمانگی پاسخ‌های

- adolescence. *Issues in Children's and Families' Lives*; 5: 157-172.
19. Tavakoli M, Latifi Z, Amiri Sh. (2009). The relationship between different dimensions of religiosity and moral identity in students of Isfahan university. *Quarterly Journal of Studies in Islam & Psychology*; 3(5): 65-77. (In Persian)
  20. Youniss J, Yates M. (1999). Youth service and moral-civic identity: a case for everyday morality. *Educational Psychology Review*; 11(4): 361-376.
  21. Atkins R, Hart D. (2003). Neighborhoods, adults and the development of civic identity in urban youth. *Applied Development Science*; 7(3):156-165.
  22. Hardy SA, Bean DS, Olsen JA. (2014). Moral identity and adolescent prosocial and antisocial behaviors: interactions with moral disengagement and self-regulation. *Journal of Youth and Adolescence*; 44(8):1542-54 .
  23. Mohammadpour A. (2013). Qualitative research method counter method (the practical stages and procedures in qualitative methodology). 1st ed. Tehran: Jameeshenasan Publication. P.197.(In Persian).
  24. Fakhraei S, Karimian A. (2009). Study of relationship between cultural capital and identity formation among boy preuniversity students of bookan city. *The Journal of Sociology Studies*; 2(3): 125-148. (In Persian) .
  25. Ebrahimi A, Behnoei A. (2010). A sociological study of cultural capital relationship with individual and collective social identities among the youth (a case study in babolsar city). *Journal of Sociological Studies of Youth*; 1(3): 9-32. (In Persian).
  26. Gazley JL, Remich R, Naffziger-Hirsch ME, Keller J, Campbell PB, McGee R. (2014). Beyond preparation: identity, cultural capital, and readiness for graduate school in the biomedical sciences. *J Res Sci Teach*; 51(8): 1021–1048.
  8. Aquino K, Reed A. (2002). The self-importance of moral identity. *Journal of Personality and Social Psychology*; 8 (6): 1423-1440.
  9. Hardy SA, Carlo G. (2005). Identity as a source of moral motivation. *Human Development*; 48: 232-256.
  10. Stets J. (2010). The social psychology of the moral identity. In: Hitlin S, Vaisey S. (2010). *Handbook of the sociology of morality*. New York: Springer Publication. Pp.385-409.
  11. Stets J, Carter M. (2011). The moral self: applying identity theory. *Social Psychology Quarterly*; 74(2): 192-215.
  12. Stets J. (2016). Rationalist vs. intuitionist views on morality: a sociological perspective. In: Brand C. (2016). *dual-process theories in moral psychology*. Wiesbaden: Springer Publication. Pp. 345-366.
  13. Carter M. (2013). The moral identity and group affiliation. *Current Research in Social Psychology*; 21(1):1-13.
  14. Hart D, Atkins R, Ford D. (1999). Family influences on the formation of moral identity in adolescence: longitudinal analyses. *Journal of Moral Education*; 28 (3): 375-386.
  15. Hardy SA, Padilla-Walker LM, Carlo G. (2008). Parenting dimensions and adolescent internalization of moral values. *Journal of Moral Education*; 37(2): 205-223 .
  16. Sharifi F, Amiri SH, Ghasemi V. (2018) Predicting adolescents' moral identity from family. *Function Journal of Psychology Achievements*; 25(1): 45-58. (In Persian).
  17. Atkins R, Hart DM, Donnelly T. (2004). Moral identity development and school attachment in lapsley. In: Narvaez D. (2004). *Moral development, Self and Identity*. London: LEA Publication. Pp.65-82.
  18. Hart D, Atkins R. (2004). Religious participation and the development of moral identity in